

哈萨克语文学研究

——2013哈萨克语文学国际学术研讨会论文集

主编◎张定京 包拉什·舍科耶夫

HASAKYU WENXUE YANJIU
2013 HASAKE YUWENXUE GUOJI XUESHU
YANTAOHUI LUNWENJI

中央民族大学出版社
China Minzu University Press

编委会（按姓氏笔画排序）

包拉什·奇科耶夫

张定京

穆合塔尔·阿布勒哈克

哈萨克语文学研究

——2013哈萨克语文学国际学术研讨会论文集

主编◎张定京 包拉什·奇科耶夫

HASAKIYU WENXUE YANJIU
2013 HASAKIYU WENXUE GUOJI XUEYI
YANJIU HUI LUENWENJI

东北师范大学出版社
Northeast Normal University Press

图书在版编目(CIP)数据

哈萨克语文学研究:2013 哈萨克语文学国际学术研讨会论文集:
汉文、哈萨克文、斯拉夫哈萨克文、英文、柯尔克孜文/张定京,包拉什·
舍科耶夫主编. —北京:中央民族大学出版社,2016.6
ISBN 978-7-5660-1173-2

I. ①哈… II. ①张… ②包… III. ①哈萨克语—民族文学—
文学研究—文集 IV. ①H106.9-53

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2016)第 045380 号

哈萨克语文学研究:2013 哈萨克语文学国际学术研讨会论文集

主 编 张定京 包拉什·舍科耶夫

责任编辑 李 飞

封面设计 汤建军

出 版 者 中央民族大学出版社

北京市海淀区中关村南大街 27 号 邮编:100081

电话:68472815(发行部) 传真:68933757(发行部)

68932218(总编室) 68932447(办公室)

发 行 者 全国各地新华书店

印 刷 厂 北京叶知舟数码快印有限公司

开 本 787×1092(毫米) 1/16 印张:42.875

字 数 750 千字

版 次 2016 年 6 月第 1 版 2016 年 6 月第 1 次印刷

书 号 ISBN 978-7-5660-1173-2

定 价 98.00 元

版权所有 翻印必究

图书在版编目(CIP)数据

哈萨克语文学研究:2013 哈萨克语文学国际学术研讨会论文集:
汉文、哈萨克文、斯拉夫哈萨克文、英文、柯尔克孜文/张定京,包拉什·
舍科耶夫主编. —北京:中央民族大学出版社,2016. 6
ISBN 978-7-5660-1173-2

I. ①哈… II. ①张… ②包… III. ①哈萨克语—民族文学—
文学研究—文集 IV. ①H06.9-53

中国版本图书馆CIP数据核字(2016)第045380号

哈萨克语文学研究:2013 哈萨克语文学国际学术研讨会论文集

主 编 张定京 包拉什·舍科耶夫

责任编辑 李 飞

封面设计 汤建军

出 版 者 中央民族大学出版社

北京市海淀区中关村南大街27号 邮编:100081

电话:68472815(发行部) 传真:68933757(发行部)

68932218(总编室) 68932447(办公室)

发 行 者 全国各地新华书店

印 刷 厂 北京叶知舟数码快印有限公司

开 本 787×1092(毫米) 1/16 印张:42.875

字 数 750千字

版 次 2016年6月第1版 2016年6月第1次印刷

书 号 ISBN 978-7-5660-1173-2

定 价 98.00元

版权所有 翻印必究

目 录

前言.....	I
语言类	
汉文部分	
阿力木·玉苏甫、帕提古力·麦麦提 维哈柯多语种语音声学参数库的研制方法及其意义.....	1
阿娜尔古丽·马哈提 谈哈萨克语摹拟词的重叠.....	10
巴合提古丽·沙肯 论哈萨克语中的昵称词.....	14
巴彦·沙肯 中国与哈萨克斯坦哈萨克日常用语中的差异.....	18
包拉什·舍科耶夫 论科技术语的基本特点及其翻译策略.....	29
陈宗振 关于《突厥语大词典》某些词的长元音问题.....	35
郭丽萍 哈萨克语同位短语的结构及表义分析.....	46
韩中义 小经《胡赛尼(胡塞尼)字典》研究.....	53
李婧 现代哈萨克语语法重音初探.....	70
毛尔顿 哈萨克语专有名词汉译的规范化问题.....	81
帕丽古丽·白宝森 哈萨克语/a/、/i/音位的音质特点与减音、增音现象分析.....	94

деп, бар рухтарымен сенген. Келін түсіренде, келінді ең алдымен қариялардың босағасын аяғаттырап, қарғ жәсілер алып келіп, сол үйінің ортасында май тастақпен «От ана тау! Май ана тау!» деп тәжім еттіре отырып, Қастудан көпші шыққанда қыстау сыртына екі жерінен ойнаптан. Қыстаудан көпші шыққанда қыстау сыртына екі жерінен ойнаптан от жағып, көпші сол оттың екі арабынан өткізген, сонан соң, бұл оттың өз атын атайды, оны «Алду» деп атаған. Баланы босікке салғанда алдымен бірнеше көпші көрген қарғ жәсілер құр босік ішін аршаңды алағанымен аластатқан да, бұл қимылдарының атын «Алао» деп атаған.

Осыдан соң, бұл ұғымдар енді өзімен жепілдік жатқан төтем ұғымна барып жалғасқан. Бұл тұғылдар олар не нәрсеңін өз киесі, таңірісі, көтәуішесі, панаасы болады деп ұққан. Сонан соң, әрбір киесі ардақтан, тағысым атын нәрсеңіңді атын тұра атуға болмайды, егер оны тұра атасақ, оның киесі тұрмысымызды ойрандайды, күйіретеді деп шошығанды. Осылайша өздері қие тұтығанды «Қасқырды» Бөрі, Ит-құс, Сәрен құлақ деген сияқты аттармен атағанда, жылғылды «Абақай» деп атаған. Мұның басты себебі, «бөрінің» «көкбөрі» деп таңбаланды, оны өз жауларыдан жоюды, күйіретеді жорықпен сесіті көрген. Сонан да, әр рет жорыққа аттанған сайын оған ойнаған. Сол ойнауларының шетіне жеткендігі сонша жорықбасыларының көзіне өздері бет алған ту алығанды сол бөрінің сұлбасы көлмендеп көрініп отырған. Егер, жорықбасыға бұл сұлба көрінбесе, жорықты сол жерде тоқтатқан немесе кері шегітінген. Әрбір киесі батырларының панаасы да бөрі болған. Оны «Батыр иен далдада ұйқтап жатқанда, екі немесе бір көк бөрі оның денесінен олай бір, бұлай бір ұршап, ойнап тұр екен», деп аңыз еткен.

Әуел десеңіз, оның қашпалықты атақты Батыр екендігі сондағы денесінен аршыла- берлі ыршып жүрген бөрінің санымен де сәйкесті екен. Тарихта Жәнібек батырдың денесінен екі көк бөрі олай-бұлай секіріп тұрғанын, оның ұйқтап жатқан тұсында сыртынан бірәуелер көрген деген сөз бар.

Ал жылғылды «Абақай» деп атауға келсек, ол да жылғында табыншылықтан шыққан. Оның қазірге дейінгі жұрп арасында қалған бір көрнекті белгісі үйге кірген жылғының басына ақ құйып шығарудан айқын көрінеді. Мұндай кезде Қазақтар жылғыды өлтірмейді, Әуел десеңіз оқиғастан мысық пен жылғын арабаса қалға мысықтың да атын атамай, «Барыс» немесе «Майтабай» деп атайды. Мұның себебі де, әлгіңдегі төтем ұғыммен табу ұғымна сәйкес болып отырғандығы шүбәсіз. Өйткені, бұл ұғым бойынша барлық нәрсеңін өзі табындар киесі болады. Оның барлық күш-қуаты, құдіреті сол киесінен келеті деп білгенді. Оның үстіне, бұл киесінің атын

Әуел десеңіз, оның қашпалықты атақты Батыр екендігі сондағы денесінен аршыла- берлі ыршып жүрген бөрінің санымен де сәйкесті екен. Тарихта Жәнібек батырдың денесінен екі көк бөрі олай-бұлай секіріп тұрғанын, оның ұйқтап жатқан тұсында сыртынан бірәуелер көрген деген сөз бар.

Ал жылғылды «Абақай» деп атауға келсек, ол да жылғында табыншылықтан шыққан. Оның қазірге дейінгі жұрп арасында қалған бір көрнекті белгісі үйге кірген жылғының басына ақ құйып шығарудан айқын көрінеді. Мұндай кезде Қазақтар жылғыды өлтірмейді, Әуел десеңіз оқиғастан мысық пен жылғын арабаса қалға мысықтың да атын атамай, «Барыс» немесе «Майтабай» деп атайды. Мұның себебі де, әлгіңдегі төтем ұғыммен табу ұғымна сәйкес болып отырғандығы шүбәсіз. Өйткені, бұл ұғым бойынша барлық нәрсеңін өзі табындар киесі болады. Оның барлық күш-қуаты, құдіреті сол киесінен келеті деп білгенді. Оның үстіне, бұл киесінің атын

Әуел десеңіз, оның қашпалықты атақты Батыр екендігі сондағы денесінен аршыла- берлі ыршып жүрген бөрінің санымен де сәйкесті екен. Тарихта Жәнібек батырдың денесінен екі көк бөрі олай-бұлай секіріп тұрғанын, оның ұйқтап жатқан тұсында сыртынан бірәуелер көрген деген сөз бар.

салт-сананы ардақ тұтқан, басқаша айтқанда, ақыл-сөз жақтан жан-жақты жетілген азамат және азаматша болып шығуына үлкен роль ойынаған, әсіресе, келін сипатындағы әйелдердің бұл жағында атқарған қыздығы айрықша.

бері жағында қойды қасқыр ұстап алды, пышағының азын тер жүртіңіз» дегу керек қой, бірақ бұлай десе, бүкіл ауылдың үлкендерінің ағы кетеді. Сонда тапқыр келін: «Ойбай ата, сақырамағаны арғы жағында оқылдармағын бері жағында, маңырамағы ұлыма басып қалды, жаныңды сүйкесемізді білеп-білеп алып тез жүтіртіңіз» деген.

Бұл әңгімеде ерекше мөл шешендік тапқырлық жақтардың естіген адамның барлығы мойындайды.

Осыдан-ақ мынадай қортындыға келуге болады. Дүниесүзінген баға ұлттарды былай қойғанда, бұлай деуіміз олар негізінен «Табу» атты бұл ұғымды кілең діндік тұрғыдан ғана түсінген, сонан да мезгілдің өтуіне байланысты бұл ұғым бұрынғысынан да әлде қайда әлсіреп тіпті жоғаруға айналған. Ал, бірақ Түркі ұлттарының арасында, әсіресе, қазақ ұлтының арасында бұл ұғым тамаша жаңа мағыналар алып, күшілері жайында түскен. Оның үстіне, өзінің бұрынғы діндік қасиетін осызамандық материалды өзек еткен, органы көтеу ұғымына қарай бейімделген жаңа мағынамен сақтаумен бірге, салттық, әлеп-ібаға қарай ойыстырып, құлшырып жіберген. Мұны мына бірнеше жақтан көруге болады.

Бірінші: адамдардың тапқырлыққа қарай бұрылған, сонан да, әр ауылда келін болып түскен жас пенде өзіне келін болудан бұрын ауыл салтын, жұрт ғалетін білу талабын қойған. Ауылда қандай есім, қандай бөліге ұғым келіп отан құлақ түріп, отан алын-ала даярлық жасаған, бас қатырған: Рухан сертек ұстауға, ормандай жағдайда салттан аттан «Жаман келіне» деген ат қалдырмауға тырысқан. Оның үстіне, бұрын-соңды келіндердің, әсіресе, абысындарының қандай ат қолданғанын да зерттеген. Ойкелі, әлде кімнің аузынан түскендей біреу пайдаланған тергеу атты қолдануға болмайды ғой, қалай да, тың да жаңа әрі үйлесімді болу керек. Әуел десеңіз, келінің атан алын-ақ сол келінің қаншалық ақылды немесе ақылсыз екенін бағамдайтын кісілері болған. Бұл тұста келіндерінің қайындары басты роль ойнаған, сонымен, ауылдың білікті адамдары мен өткенші жаңа түскен келінің жарқұдығы жастыққа тиместен. Сөзбені орқандай істің бас негізіннің сонына байлауды жағдайды ғой. Міне осы қатаң талаптармен сәйкес жасалған құлшыныс жас келінді еріксіз түрде тапқыр болуға, ақылды болуға жөбеген.

Екінші, шешендікке бұрылған. Жас келін үнемі рухани дайындауға жүргізілген тап бермеке сөз табын күшті сезірілікке ие болған. Әлі қасқыр тартқан қойдан жойын баяндағандай, тап берме, қысылған кесіре

оқиға да, ки
шешендіктері
байандармен
жақтан селді
өту үшін та
ақылға, нақ
алатын құр
шешендік
арасына кел
Үшінші

ерекшелігін
ағаларын «
«Ақбадан»
ауыстырып
әлеп-іба ж
түскен кел
әрі бұрын
болды. Т

пен тапқы
Төртінші
ұлттыңдағы
алдыңғы
тығымдық
қатынасы
жетіліп
дінде іні
«Түтін»
өндіріп,
«Отарас

Сал
Сондықт
келіндер
Үлкен сы
Сын мен
Жи
Тапқыр

оқиға да, қисынғалда жат келмеітін желдірме байлаулар жасаян. Сол ірешендіктері арқалы оқыс туылыған оқиғаларды пашаруын шайармай байлаумен бірге, тыңдаушының да құлақ қарыңың қалдырып, ой-қисын жақтан сеңірге білген. Мұндай келіңдер шешендік сылды осы өткелден оу үшін талай мезгіл даурық жасап, жұрт арасынан көптеген әңгіме, әңгіме, нақылдар тыңдағаны, жаттағаны, сол арқалы негі болса да қалып алған құйма құлақ болып өскені мәлім. Оның үстіне, мұндай кезге оны шешендік жақтан сынаушыларда көп болған. Бұл тым сөздердің ел арасына қалдырған басты бір ерекшелігі өскендігі бөсеңдеген бөлігі.

Үшінші; әдеп-ахлаққа баулыған. Әуел десеніз, тым сөздердің басты ерекшелігінің бірі осы жақта баса көрісетіні мәлім. Мәселен; Қайан атадарын «Жақсы ағз», «Әулие ағз», деп атаса, қайын сінділерін «Еркек», «Ақбаба» деген сияқты атағармен атаған. Мұның өзі қарамаққа жай ғана ағастырып ағай салған сияқтанғанымен іс-жүзінде мұнда терен ахлақ, әдеп-аба жатқандығын біліп алу онша қиын емес. Оның үстіне, бір ауылда түскен келін жалғыз өзі болмаған соң, бұлайша ат қоюға да көп ойлануға әрі бұрын басқалар ағаматан аттарды мүмкіндігінше тауып қолдануға керек болады. Түгітеп келгенде, мұның өзі де алдыңғы екі ерекшелік шешендік пен тапқырлықтың құрамдас бөлігі есетті роль ойнайды.

Төртінші; салт-сананы қастерлеуге, ардақтауға баулыған. Қазак ұлтындағы салт-сана ескі дәстүрмен тығыз байланысып жатқандықтан, арқалы айдыңы бұрындардың істерімен барып сабақтасады. Сондықтан, арқалы тымдық мазмұндарды жүйесі білу үшін оның салтпен, дәстүрмен қатынасын дұрыстап білу қажет болады. Бұл үшін осыған сәйкес мол білік, жетілген ақыл-ес қажет. Мұның тағы бір жағы Қазак салттары көбінесе діңіне ілімдерімен байланысып жатқандықтан, екінші бірінде тым сөз «Табу» ұғымы кездесіп отырады. Мәселен; семьяны «Отбасы», «Шандар», «Үті» деп атаудың барлығы да түгітеп келгенде сол тым сөздерін өндіріп, өні өзгеріп келіп отырағаны мәлім. Үй несің, еректең әйелдерін «Отасы» деп атауды да осының тікес туындайсы.

Салт пен сана бір елдің бүкіл ақыл-есін бейнелейтін үлкен құбылыс. Сондықтан да, салт-сананы және оның өзіндік құпияларын білу тек келіңдер жөнінде ғана емес, бүкіл ұлт азаматтары мен азаматшарына да үлкен сын болып есептеледі. Қазак келіңдері міне осы тұста тағы да өзіндік сын мен сынаққа тап болады.

Жинақтап айтқанда, Қазак ұлттыңдағы тым сөз «Табу» бүкіл ұлттың тапқар да жасампаз, шешен де шежіре, әдеп-аба, ахлаққа жетілген,

中央民族大学哈萨克语言文学系编辑出版
哈萨克语文学（突厥语文学）研究系列论文集

1. 张定京、穆合塔尔、阿力肯主编：《中国哈萨克语言文化论集——2005首届哈萨克语言文学学术研讨会论文集》，北京：民族出版社，2009，523页。
2. 张定京、阿不都热西提·亚库甫主编：《突厥语文学研究——耿世民教授80华诞纪念论文集》，北京：中央民族大学出版社，2009，491页。
3. 张定京、穆合塔尔主编：《突厥与哈萨克语文学研究——耿世民教授诞辰80周年·哈萨克语言文学系建系5周年“2009突厥与哈萨克语言文学学术研讨会”论文集》，北京：中央民族大学出版社，2010，398页。
4. 张定京、苗东霞主编：《中亚民族语言文化研究——中央民族大学建校60周年·胡振华教授诞辰80周年“2011中亚民族语言文化论坛”论文集》，北京：中央民族大学出版社，2012，656页。
5. 张定京、穆合塔尔、巴格丹·玛莫诺娃主编：《哈萨克语言文学及其本科教学研究——“2011全国哈萨克语言文学专业本科教学建议研讨会”论文集》，北京：中央民族大学出版社，2013，462页。
6. 张定京、包拉什主编：《哈萨克语文学研究——2013哈萨克语文学国际学术研讨会论文集》，北京：中央民族大学出版社，2016，625页。